

דף מידע לקראת צפייה בהצגת עדות - מניה

כל חברה מטפלת בעברה ולשה אותו לישה חדשה, היוצרת המשכיות בין עבר להווה החיונית ליצירת זהות. בדרך זו היא מעצבת לעצמה את מה שמכונה "זיכרון קולקטיבי", המציג פנייה לעבר השונה במהותה מהאופן שבו ההיסטוריה מבקשת לתעדו. בעוד שההיסטוריה נשענת על עובדות שבדרך כלל אינן משתנות ומנסה דרכן להבין את שקרה, הרי ש"הזיכרון הקולקטיבי" עוסק בסמלים, כמו גיבורים, ונותן משמעות לאירועי העבר בהתאם לצרכיה של החברה בתקופה מסוימת. הדגשים הם שמשתנים ועמם האופן שבו החברה מתבוננת בעברה.

בנושא השואה אובחנו שלושה שלבים שונים בהתפתחות והשתנות "הזיכרון הקולקטיבי" הישראלי:

השלב הראשון. בשנותיה הראשונות של המדינה הובלט מקומם של לוחמי מרד הגטאות והפרטיזנים ב"זיכרון הקולקטיבי". אלה היו דמויות מופת רצויות של גיבורים שלא הלכו כצאן לטבח, שנלחמו והגנו על כבודם, גיבורים שניתן להזדהות עמם בזמנים בהם גאוה יהודית חדשה התעוררה לנוכח חידוש הריבונות היהודית, גיבורים שיצרו קשר עם העבר שהלם את רוח האתוס התקופתי של קוממיות ועצמאות.

השלב השני. משפט אייכמן, שהחל בשנת 1961, היה בבחינת חוויה לאומית מטלטלת, ששינתה את יחסה של החברה הישראלית לשואה. מדינה שלמה נחשפה לזוועות השואה, והניצולים המעידים במשפט היו בבחינת אמצעי לתיאור כיצד אנשים נרצחו, נטבחו והומתו, כאשר המתים הם הגיבורים האמתיים. משנים אלה ואילך, מכונת ההשמדה הנאצית והמתים הם שמתבלטים ב-"זיכרון הקולקטיבי" של השואה. בתקופת ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים ובמלחמת יום כיפור מחריף זיכרון השואה עם התעוררות תחושה של איום קיומי חוזר, בתקופה בה כל מצב של בעיות ביטחוניות חמורות מקושר מיד אל השואה.

השלב השלישי. משנות השמונים ועד היום הניצולים הם גיבורי השואה, וסיפוריהם הם שמתבלטים ב"זיכרון הקולקטיבי". השינוי התחיל עם הקרנת סדרת הטלוויזיה "שואה" של קלוד לנצמן באמצע שנות השמונים, שלאחריה התעורר הרצון לדבר על הניצולים ועם הניצולים על מה שהיה. על הניצולים שכונו בשלב הראשון "שארית הפליטה", כינוי של ציבור חסר פנים, ולאחר מכן "ניצולים", כינוי המבליע פסיביות, מדברים היום כעל שרידים, כלומר כאלה שעשו מעשים כדי לשרוד, גילו יוזמה, תושייה, וכוח סבל.

[תמצית ראיון עם ד"ר עידית גיל שכותרתו: הייצוג המשתנה של השואה בזיכרון הקולקטיבי הישראלי, המופיע, בכתב העת 'עדכון', גיליון 47 (ינואר, 2008).]

נתונים אודות ניצולי שואה בישראל

- מספר האנשים שנחשפו למשטר הנאצי, שחיו בסוף שנת 2016 בישראל, עומד על כ-186.5 אלף.
- 57.5 אלף ניצולי שואה שהו בגטו, מקום מסתור, מחנה עבודה, מחנה השמדה/מחנה ריכוז.
- 28.1 אלף הם פליטים שנאלצו לעזוב את המקום מגוריהם בשל המשטר הנאצי.
- אוכלוסיית ניצולי השואה היא מבוגרת, ולכן מספרה הולך ומתמעט. בהתאם לתחזיות, 76% מאלו שחיו בסוף שנת 2016, צפויים לשרוד עד שנת 2020. בשנת 2035 צפויים להישאר בחיים כ-14% מאלה שחיו בסוף שנת 2016.
- מכלל ניצולי השואה כ-59% נשים, וכ-41% גברים. חלקן היחסי של הנשים גדל עם העלייה בגיל.

שאלות למחשבה ולדיון

- האם אתם מכירים ניצולי שואה, מקרב משפחתכם או מחוצה לה? האם יצא לכם להקשיב לסיפור עדות?
- מה מייחד סיפור עדות מפי ניצולי שואה? במה הוא שונה מספרי הלימוד למשל?
- בהתייחס לנתונים הנוגעים לניצולי השואה בארץ, מהו לדעתכם היחס שעלינו לנקוט כלפי ניצולי השואה כחברה וכעם?
- התפתחות הזיכרון הקולקטיבי בישראל בנויה כאמור משלושה שלבים. לאור הנתונים המצביעים על הצטמצמותם הגוברת של מספר ניצולי השואה החיים בישראל, מהו לדעתכם צריך להיות השלב הרביעי, העתידי, באופי הזיכרון הקולקטיבי הנהוג בארץ?